

A védelmi rendeltetésű erdők jogszabályi kategóriái és kezelésük alapelvei

Az erdőről és az erdő védelméről szóló 1996. évi LIV. törvény nemcsak a címében, preambulumban és szellemében, hanem az erdő elsődleges rendeltetésével foglalkozó szakaszaiban is az erdő védelmét, védelmi szerepét helyezi előtérbe, szemben a korábbi erdőtörvénnyel, amely a fatermelést tekintette elsődlegesnek, a védelmi rendeltetést pedig még *különlegesnek*. A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény a nemzetközi gyakorlatnak is megfelelően határozza meg a védett természeti területi alap- és járulékos kategóriákat, ami természetesen az erdő művelési ágú területekre is érvényes. Az egy törvény-csomagban kihirdetett törvények együttes értelmezésében a védelmi rendeltetésű erdők, illetve a természetvédelmi oltalom alatt álló erdők számos kategóriája, kategória-kombinációja különböztethető meg, eltérő céllal és kezelési alapelvekkel.

A természetvédelmi törvény értelmében a védetté nyilvánított, azaz **természetvédelmi oltalom alatt álló (= védett) természeti terület** annak jelentősége és a védelem foka szerint lehet:

1. fokozottan védett természeti terület (amely mindig országos jelentőségű),
2. országos jelentőségű védett természeti terület és
3. helyi jelentőségű védett természeti terület.

Az országos jelentőségű védett természeti terület tehát „védett” vagy „fokozottan védett”, a helyi jelentőségű mindig „védett”. (Bár a törvény külön nem nevesíti, de negyedik fogalom lehetne a „nemzetközi jelentőségű védett természeti terület”, amely az első kettőből kerülhet ki.)

A természetvédelmi oltalom alatt álló területek gyűjtőfogalma a **védett természeti terület**, amely a védelem kiterjedtségének, céljának, hazai és nemzetközi jelentőségének megfelelően lehet:

- nemzeti park (NP),
- tájvédelmi körzet (TK),
- természetvédelmi terület (TT) és
- természeti emlék (TE).

Ezek a védett természeti területek **alapkategóriái**.

A nemzeti park és a tájvédelmi körzet mindig országos jelentőségű, ilyen védetté nyilvánításra kizárólag a természetvédelemért felelős miniszter jogosult. A NP és a TK területei lehetnek védettek vagy fokozottan védettek, a nemzeti park területe pedig (az IUCN által javasolt zonációt követve) három övezeti kategóriába sorolható:

- természeti övezet („natúrizona”, amely mindig fokozottan védett),
- kezelt övezet és
- bemutatató övezet.

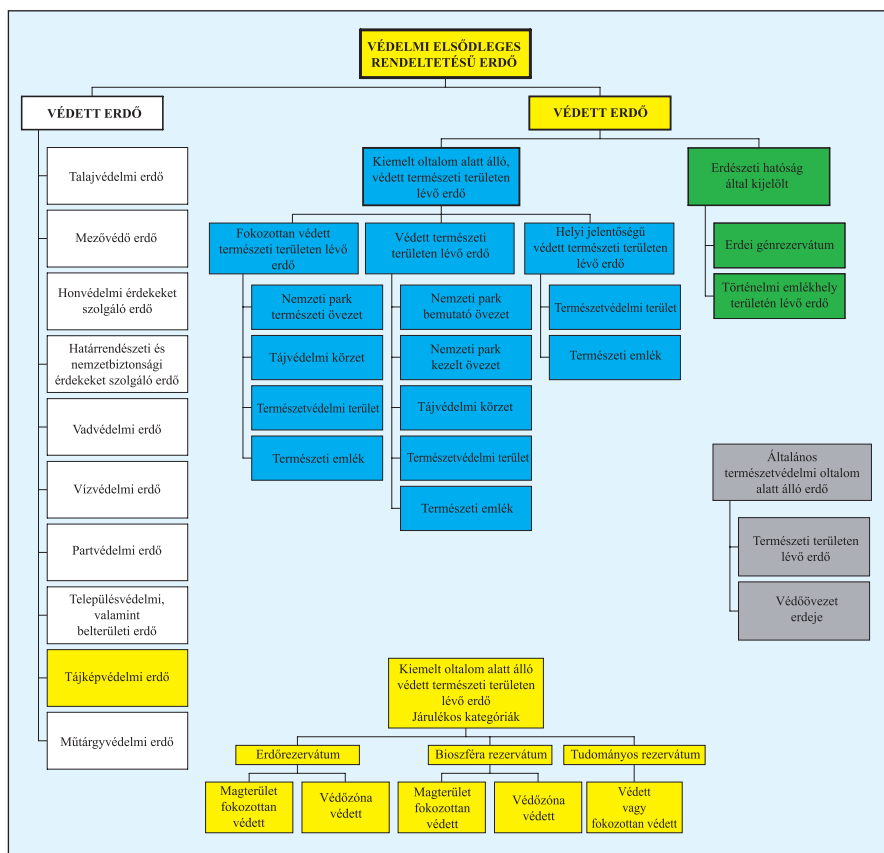
A **nemzeti park** kategória fő kritériumai a viszonylag nagy kiterjedés, a természetes vagy természetközeli állapot, az ökológiai rendszerek zavartalan működésének és a biológiai sokféleségnek a fenntartása, a különleges jelentőségű természeti értékek rendszerének védelme, valamint a nyitottság a nagyközönség számára (rekreáció, oktatás). E részben ellentmondó kritériumoknak, az

érdekelletékeknek való megfelelés az említett zonációval oldható meg, amely egyen helyeken nagyfokú védelmet biztosít, másutt viszont lehetőséget ad a nem károsító, természetközeli tevékenységek folytatására.

A **tájvédelmi körzet** kritériumai: a tájképi és természeti adottságokban gazdag nagyobb összefüggő terület, az ember és a természet kölcsönhatásának esztétikai, kulturális és természeti szempontból jól megkülönböztethető jellege, valamint a tájképi – természeti értékek megőrzésének követelménye. Fontos és hosszú ideje fennáll itt az emberi hasznosítás és befolyás. A tájvédelmi körzetek a természet megővéséhez és a természettel harmóniában élő életmód fenntartásához egyaránt hozzájárulnak.

A **természetvédelmi terület** elsődleges célja egy vagy több védett természeti érték (védett faj és élőhelye stb.) védelme. Az élőhely gyakran erdő, de

A természetvédelmi oltalom és az erdő elsődleges rendeltetése

maga az erdő mint társulás is lehet a közvetlenül védendő természeti érték.

A természetvédelmi terület és a természeti emlék országos jelentőségű vagy helyi jelentőségű, az országos jelentőségű TT és TE pedig védett vagy fokozottan védett lehet.

Országos jelentőségű védett természeti területi **járáulékos kategóriák**

- az erdőrezervátum,
- a bioszféra rezervátum és
- a tudományos rezervátum.

Az erdőrezervátum és a bioszféra rezervátum magterületből és védőzónából áll, a magterület mindig fokozottan védett.

Egyes esetekben a természetvédelmi oltalom külön védetté nyilvánítás nélkül, a törvény erejénél fogva áll fenn. Ilyen ún. „*ex lege*”, országos jelentőségű védett természeti területek minősül valamennyi forrás, barlang, láp, víznyelő, szikes tó, kunhalom és földvár, „*ex lege*” fokozottan védett természeti területek pedig a nemzeti park természeti övezete, valamint az erdőrezervátum és a bioszféra rezervátum magterülete.

Az erdőtörvény szabályozása **az erdő elsődleges rendeltetése szerint** megkülönböztet:

- védelmi,
- gazdasági,
- egészségügyi-szociális, turisztikai, valamint
- oktatási-kutatási célokat szolgáló erdőt.

A **védelmi rendeltetésű erdő** lehet:

- védett erdő, azon belül:
 - fokozottan védett természeti területen levő erdő,
 - védett természeti területen levő erdő,
 - erdei génrezervátum,
 - erdőrezervátum és
 - történelmi emlékhely területén levő erdő, továbbá
- védő erdő (talajvédelmi erdő, mészvédő erdő, vadvédelmi erdő stb.), amelyek közül közvetlen természetvédelmi célokat szolgál
- tájképvédelmi erdő.

A védett természeti területi alap- és járáulékos kategóriák, a kiemelt természetvédelmi oltalom foka, továbbá az általános természetvédelem körébe tartozó területi kategóriák egybevetése alapján az erdőknek elméletileg mintegy 40-féle természetvédelmi szempontú kategória-kombinációja különböztethető meg. A kombinációk csoportosított összevonásával **a kiemelt természetvédelmi oltalom és az általános természetvédelem**

alatt álló erdőknek a kezelési alapelvek szempontjából 12 természetvédelmi kategóriáját célszerű tárgyalni. Ezek általános és részletezett természetvédelmi kezelési alapelvei a következőkben foglalhatók össze.

A **természeti területen** levő, nem védett természet-szerű erdőkben folyó gazdálkodás során az erdőtörvény rendelkezései mellett a természetvédelmi törvény II. Részének általános természetvédelmi előírásait is figyelembe kell venni.

A **védett természeti területen** levő erdők elsődlegesen védelmi rendeltetésűek. Fokozottan védett természeti területen erdőgazdálkodási beavatkozás csak a természetvédelmi kezelés részeként végezhető. A védett természeti területen levő erdőkre a természetvédelmi törvény 33. §-a tartalmaz előírásokat, amelyek között egyebek mellett szerepel a termőhelynek megfelelő őshonos fajok alkalmazásának követelménye az erdőfelújítások és az erdőtelepítések során, az erdőnevelés természetközeli-ségének és a fakitermelések vegetációs időn kívüli végrehajtásának előírása, továbbá a biológiai vágásérettséghez közeli időpontban végzendő véghasználat. Természetvédelmi szempontból fontosabbnak tartjuk védett természeti területen az őshonos fajokkal történő erdőfelújítást és erdőtelepítést, mint az erdő záródására vonatkozó erdészeti előírások erőltetését főleg az erdőszttyepp klímában. A biológiai sokféleség fenntartása pedig elsőbbséget élvez a fahasználati törzsmínőségre törekvő erdőművelési beavatkozásokkal szemben. Az erdőtörvény rendelkezéseit egyébként védett természeti területen lévő erdő esetén a természetvédelmi törvényben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

Mind a természeti, mind a védett természeti területen levő természet-szerű erdőkben általános alapelv a folyamatos borítást biztosító, természetes folyamatokra alapozott, „Pro Silva” elvek szerinti (fenntartható, ökológiai értelemben vett tartamos, készletgondozó) erdőgazdálkodás megvalósítása a védettség szerinti korlátozásokkal és speciális követelményekkel. A **fokozottan védett erdőkben** a természetvédelmi kezelés részeként „természetvédelmi célú erdőfenntartás” folyhat. Az erdőhasználat a **védett erdőkben** „természetvédelmi célú természetközeli erdőgazdálkodás”, míg a természet-szerű gazdasági erdőkben „gazdasági

célú természetközeli erdőgazdálkodás” keretében valósulhat meg. (A teljesség kedvéért: az **ültetvényszerű erdőkben** „faállomány-gazdálkodás”, a **faültetvényekben** „agrár-technológiájú faállomány-gazdálkodás”, az **energia-erdőkben** pedig „ipari fatömeg-termelés” folyik.)

A természetvédelmi kezelés **további alapelvei** az említett főbb kategóriák szerint részletezhetők.

Erdőrezervátum magterület (1)

A fokozottan védett természeti területekre és erdőkre vonatkozó törvényi előírásokban megfogalmazott természetvédelmi kezelés itt a lehető legszűkebben értelmezendő, és általában tilos minden emberi beavatkozás, teljes erdőgazdálkodási korlátozás érvényesül. Tudományos kutatás csak biomonitoring céllal és a megfigyelés módszereivel folyhat, mester-séges beavatkozás nélkül és a terület természetes zavartalanságának (bolygatatlanságának) biztosítása mellett. A területen csak extenzív vadgazdálkodás folytatható, főleg a nagyvad időben és térben erősen korlátozott, de intenzív vadászatával, a teljes erdőrezervátum különleges rendeltetésű és természetvédelmi célú vadász-terület-részként való kezelésével. A magterületre történő belépés csak külön feltételekkel, ellenőrzött körülmények között, tudományos kutatási és oktatási céllal engedélyezhető az arra illetékeseknek. Nemzeti park kezelt vagy bemutató övezetében és tájvédelmi körzetben bemutató erdőrezervátum jelölhető ki.

Bioszféra rezervátum magterület (2)

A természetvédelmi kezelés célja az adott, sajátos jellemzőkkel rendelkező, nemzetközileg kiemelkedő tudományos értékű, természetes, illetve természeteshez közel álló ökológiai rendszerek fenntartásának elősegítése. Ezen ökológiai rendszereknek alkalmasnak kell lenniük az ökológiai kutatásra, az összehasonlító tanulmányozásra és az oktatásra, amely tevékenységek a fokozottan védett természeti területre vonatkozó jogszabályi előírások és a nemzetközi kötelezettség-vállalások keretein belül folytathatók. Az „erdő” bioszféra rezervátumban a fokozottan védett természeti területekre és erdőkre vonatkozó törvényi előírások betartásával kis belenyúlási erélyű nevelő-vágások, a véghasználat során pedig szálalásos, szálalóvágásos és csopor-

tos-mozaikos felújítógázós módszerek alkalmazhatók. Vadgazdálkodási szempontból (az erdőrezervátumhoz hasonlóan) szintén indokolt a teljes bioszféra rezervátum különleges rendeltetésű vadászterület(rész)ként történő fenntartása.

Fokozottan védett erdő nemzeti parkban (3)

a) A nemzeti park fokozottan védett természeti övezete az a zóna, ahol „szigorú” védetség érvényesül, ezért mind a gazdálkodás, mind a látogatás erősen korlátozott. A konkrét védett természeti értékektől függő természetvédelmi kezelési szakmai alapelvei gyakorlatilag megegyeznek az előző pontban foglaltakkal.

b) A nemzeti park kezelt és bemutató övezetében a természetközeli kezelés és a nyilvános látogathatóság funkciója kerül előtérbe, de ezen övezetekben is előfordulhat olyan természeti érték, amely miatt a területet fokozottan védetté nyilvánították. Érvényesíteni kell ezért a konkrét természeti értéktől függő, és a terület fokozott védelméből adódó jogszabályi előírásokat. A véghasználat során elsősorban szálalásos, szálalóvágásos és csoportos-mozaikos felújítógázós módszerek alkalmazhatók. A vadgazdálkodás célja a természetes vadeltartó képességnek megfelelő, természetyszerű vadállomány-fenntartás a természetvédelmi célok és érdekek elsőbbsége mellett úgy, hogy az erdőfelújítás vadvédelmi kerítés nélkül végrehajtható legyen.

Fokozottan védett erdő tájvédelmi körzetben vagy természetvédelmi területen (4)

A tájvédelmi körzet meghatározott része és a természetvédelmi terület vagy annak része szintén lehet fokozottan védett az ott található természeti érték vagy más ok miatt. A tájvédelmi körzet és a természetvédelmi terület fokozottan védett természeti területén a konkrét természetvédelmi céltól függő kezelési szakmai alapelvei megegyeznek a 3. b) pont alattiakkal.

Erdőrezervátum vagy bioszféra rezervátum védőzóna fokozottan védett erdeje (5)

Erdőrezervátum vagy bioszféra rezervátum védőzónájában előforduló fokozottan védett erdő esetén a természeti terület fokozott védelmére vonatkozó jogszabályi előírások érvényesítése és a konkrétan előforduló

természeti értékektől függő természetvédelmi kezelés mellett a magterületet védő szerep biztosítása a legfontosabb alapelv. Ennek érdekében a nevelővágások során is a kis belenyúlási erélyű, óvatos beavatkozásokat kell előtérbe helyezni. A természetvédelmi kezelés további szakmai alapelvei szintén megegyeznek a 3. b) pontban foglaltakkal.

Erdőrezervátum vagy bioszféra rezervátum védőzóna védett erdeje (6)

Erdőrezervátum vagy bioszféra rezervátum védőzónájában a védett természeti területekre és erdőkre vonatkozó jogszabályi előírások betartásával, valamint az előforduló védett természeti értékektől függő természetvédelmi kezelési előírások figyelembe vételével természetközeli erdőgazdálkodás folytatható. Meghatározó cél a magterületet védő szerep biztosítása.

Védett erdő nemzeti park kezelt vagy bemutató övezetében, tájvédelmi körzetben, vagy természetvédelmi területen (7)

Ezen erdőterületeken a NP, a TK illetve a TT céljainak megfelelően, a védett természeti területekre és erdőkre vonatkozó jogszabályi előírások betartásával, valamint az előforduló védett természeti értékektől függő természetvédelmi kezelés keretében természetközeli erdőgazdálkodás folytatható. A fokozatos felújítógázást befejező végvágás megengedhető legnagyobb összefüggő területnagysága 5 ha. Tarvágás csak nem őshonos fajokból álló, vagy természetes felújulásra nem képes állományokban engedélyezhető, sík vidéken legfeljebb 3 ha, domb- és hegyvidéken maximum 1 ha kiterjedéssel. A törvényben megengedett maximális területnagyságokat azonban csak kivételesen alkalmazzuk, minden esetben hagyásfa-csoportok megtartásával! A vadgazdálkodási szakmai alapelvek megegyeznek a 3. b) pont alatt foglaltakkal.

Tudományos rezervátum védett vagy fokozottan védett erdeje (8)

A tudományos rezervátum ez idáig nem alkalmazott járulékos védett természeti területi kategória. A védetség foka és a természetvédelmi kezelés a konkrét tudományos céloktól függ. Az első tudományos rezervátummá nyilvánítás előkészítése folyamatban van.

Helyi jelentőségű védett természeti területen levő erdő (9)

A helyi jelentőségű védett természeti területen álló erdőkben a természetvédelmi terület (TT) védett erdejére vonatkozó előírásokat (lásd 7. pont) kell az önkormányzati természetvédelmi hatóságnak (a polgármesteri hivatal jegyzőjének) érvényesítenie.

Tájképvédelmi erdő (10)

A tájképvédelmi erdőben (amely nem védett, védő erdő) a nevelővágások során csak kis belenyúlási erélyű, óvatos beavatkozások alkalmazhatók, később csak egészségügyi fakitermelés végezhető. A véghasználat során elsősorban szálalásos, szálalóvágásos és csoportos-mozaikos felújítógázós módszerek alkalmazhatók az elsődleges cél, a tájkép védelme érdekében.

Természeti területeken levő erdők (11)

A nem védett, de természeti területeken lévő, természetyszerű erdőkben a természet általános védelmére vonatkozó jogszabályi előírások betartásával természetközeli erdőgazdálkodást kell folytatni.

Védőövezet erdei (12)

A természetvédelmi törvény 30. §-a szerint védett természeti területet szükség esetén védőövezettel kell ellátni, amelynek célja, hogy megakadályozza vagy mérsékelje a védett természeti terület állapotát, rendeltetését kedvezőtlenül befolyásoló tevékenységek hatását. E célnak megfelelően kell itt tervezni és az erdőt kezelni.

A különböző védetségű kategóriák kombinálódása esetén természetesen mindig a szigorúbb előírások az érvényesek, az esetleges ellentmondások csak széles körű szakértelemmel és a szükséges egyeztetésekkel oldhatók fel. Vonatkozik ez azokra az esetekre is, amikor a védelmi rendeltetésen belül a védetség és a védő célok kombinálódhatnak, vagy bizonyos szempontokból ütköznek. Tekintettel arra, hogy sem az eljáró hatóság és a hatósági eljárásban közreműködő szakhatóság, sem a szakhatóságok között nincs hierarchia, sőt gyakran a védelmi célok között sincs, a felmerülő problémák megoldását az *elfogadható szakmai kompromisszum* eredményezheti. Mindehhez az erdőtörvény és a természetvédelmi törvény hatályba lépése óta eltelt több mint hat év elegendő tapasztalatokkal szolgálhatott.